

Co to je filosofie a jaké je její poslání [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Co to je filosofie a jaké je její poslání \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Co to je filosofie a jaké je její poslání \[FF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 6. 10. 1993

◆ lecture, Czech, origin: 6. 10. 1993

Co to je filosofie a jaké je její poslání [1993]

6. 10. 1993

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

V hlavách si budete muset dělat sami, ten za vás nikdo nemůže udělat. Kdokoli vám něco bude radit, tak v nejlepším případě vám může opravdu jenom radit, jak si to vy sami musíte udělat, ale nemůže to udělat za vás. A bohužel jsou i tací, kteří radí blbě. A to vy poznáte teprve dodatečně a někdo to nepozná celý život, že mu někdo blbě poradil. To je všechno takové, ta předstabilizovaná harmonie zkrátka nefunguje. A nefunguje ani v těch školách.

Tak to je první věc. Jediná metoda, co se dá s tím zmatkem v hlavách dělat, je, že se postupně to evokuje vhodnými, nejlépe provokativními otázkami, a že se pak s tím, jak se ty věci, které jsou usazeny někde v mysli, aniž vím, dostanou na světlo, mohou být posouzeny. Dokud máme předsudky a předpojetí a nevíme, že to tak je, tak to nemůžeme kontrolovat. Ve chvíli, kdy si to uvědomíme, tak to můžeme kontrolovat. To je celkem, ani nepotřebujeme na to psychoanalýzu, abychom věděli, že uvědomovat si věci je cesta, aspoň evropská cesta k větší smysluplnosti.

Tedy nemůžeme mluvit o uvádění do filozofie, ale můžeme mluvit o uvádění do takové metody, do takového způsobu myšlení, které dovoluje ony dříve nekontrolované, neproověřené, nejčastěji zastaralé a mylné faktory nebo úlomky starých filozofií dostat před sebe, na plné světlo, a tedy pod vlastní kontrolu. Čili do tohoto lze uvádět. Do této metody kontroly toho, co nějak v naší mysli je, abychom mohli to zbytečné a neužitečné vyházet. To není jednoduché, to není možno se jednou rozhodnout a už je to venku. To uvidíte, jak se to vždycky všechno vrací zpátky, že je potřeba pečlivě to stále kontrolovat a vždy znovu vyhodit. Ono to přijde oknem, když to vyhodíte dveřmi, nebo obráceně, prostě dá to práci přeměnit způsob myšlení.

A skutečně filozofie vyžaduje to, čemu křesťané říkají *metanoia*, změna smýšlení. U nás se to překládá jako pokání, to je špatný překlad de facto a také posun významový. *Metanoia*, tam je ten *nous*, to *noia*, to je od *nous*. *Metanoiete*, to znamená změňte smýšlení. Tedy filozofie vyžaduje změnu smýšlení. Kdo nezmění své smýšlení, prostě tomu zůstane filozofie uzavřena.

Tedy je možno říci, že ten režim našeho myšlení, jak o tom rád hovoří postmodernismus, u nás Bělohradský, režim myšlení, že původně je čímsi nekontrolovaným a zmatečným a že perspektivu má, když se rozhodneme pro určitý režim vědomě a když ho budeme prosazovat důsledně. Když totiž děláte něco důsledně a víte, co děláte, tak když uděláte chybu, tak víte, jak ji napravit. Ale když děláte třeba opravu vypínače a teď najednou vybuchnou pojistky v celém domě – vy opravujete něco, protože to bouchlo u vás, a pak to vyrazíte v celém domě nebo v bloku – tak pokud nevíte, co jste udělali a čím jste to udělali, tak nevíte, jak se příště chránit, a radši zavoláte odborníka. Ale pokud od samého začátku dáváte pozor, co jste udělali, přesně kam jste zašťourali, děláte to pomalu, ne chaoticky, ne příliš rychle, víte přesně o každém pohybu, který jste udělali, tak víte příště, kterého pohybu se vystříhat. Toto je zásada, která platí také pro myšlení.

No samozřejmě ta kontrola potom odhalí nejružnější předfilozofické, mimofilozofické, pseudofilozofické a dokonce zastaralé filozofické předsudky a předpojetí. V tom všem je potřeba udělat pořádek. A je ho potřeba udělat pod vlivem současné filozofie, dnešní přítomné filozofie. Tím není řečeno, že ta přítomná filozofie není také odsouzena k tomu, aby se stala smetím, které někdy bude muset příští generace, nebo budou muset příští generace, vyhodit. Jenomže není jiného řešení. Čili teď problém je, aby se za současné, nám současné, to jest přítomné myšlení nepovažovalo něco, co už teď můžeme rozpoznat jako pochybné. Čili také v tom si musíme udělat pořádek, komu a čemu

budeme věnovat tu důvěru a kterým směrem, kterými cestami se vydáme. Které cesty přijmeme z toho návrhu, z toho vějíře návrhů, které nám současní myslitelé předkládají.

Důležité je jedno si uvědomit, že ty předsudky se netýkají vždycky jenom samotného myšlení, tedy té pojmovosti, nýbrž mohou sedět také v jazyce. Jazyk je pro filozofii strašně důležitou skutečností. Jazyk není pouhým nástrojem. To není způsob, technický způsob, jak se dorozumívat. Jazyk je jakýsi svět jazyka. A ono je to komplikovanější, já teď mluvím o světě jazyka, ale všechny jazyky, ať jsou různé, tak mají cosi společného. Mohli bychom to nazvat mluvou, poněvadž se jimi mluví. Mluva je to, co je společné všem jazykům. A tedy když žijeme a myslíme v jazyce, tak vždycky žijeme a myslíme v mluvě, ve struktuře mluvy, poněvadž každý jazyk je sám zapojen, zakotven, zanořen v mluvě obecně.

Jenomže to není to jediné, co je jazykům společné, ta mluva. Vedle toho máme ještě řeč. V denním životě nerozpoznáváme nebo nerozlišujeme věci. Filozof vždycky, aby mu bylo rozumět, musí užívat jazyka běžného. Ale aby mu bylo rozumět v tom nejpodstatnějším, co říká, tak musí slovům dávat buď jiné významy, musí to objasnit, jaké významy dává slovům, které normálně v běžném jazyce mají konfúzní významy, neurčité, přibližné. Ono to stačí pro praxi, ale pro filozofii to nestačí. A nebo, když jsou problémy jiného typu, tak musí zavádět nová slova, novotvary. Nebo se vracet ke starým slovům, která už zapomněli. To uvidíte, to budeme dělat běžně, takže jde o to, abyste si nemysleli, že to je nějaká nepravost. To je jediná možná věc, jak filozof může vyjadřovat jasně své myšlenky. A aby je vyjadřoval jasně, to je závazek. I když je nějaký filozof nejasný, tak musí zdůvodnit, proč to jinak nejde, a nebo je to teda prostě ledabylý myslitel.

Tedy jazyk je velice důležitý ve dvojím ohledu. V jednom pozitivním a v jednom negativním. V jazyce je zakotveno mnoho z toho, co bylo promyšleno. Myšlení, způsob myšlení má na jazyk velký vliv. Příklady znáte, nebo přinejmenším já vám jeden připomenu. Stále říkáme, že slunce zapadá a že vychází. Jazyk nám sugeruje, že my tady stojíme a támhle to slunce vylézá nahoru a pak támhle zalézá. A my víme, že to není pravda, ale říkáme to pořád dál. Proč to tak říkáme? Poněvadž nám to nevadí, dohodli jsme se, že to bude znamenat, že slunce vychází. Ono to tak vypadá, tak tomu dál budeme říkat, ale vlastně víme, že se Země točí a že to Slunce vzhledem k té Zemi je vlastně centrální. Takže to vycházení, zacházení Slunce vlastně dělá ta Země. My to víme. A nesmíme věřit tomu jazyku, co nám napovídá. Ten jazyk nám ovšem napovídá spoustu dalších věcí, kterým buď nesmíme věřit, anebo naopak bychom měli věřit. A tváříme se, jako kdyby to nenapovídalo. Bohužel jazyk vždycky začíná tak, že je pln smysluplnosti, a postupně se, jak to Heidegger říká, se trivializuje. Dneska vidíme hlavně tu trivializaci, že třeba český jazyk ohromně trpí v televizi, v novinách, v denním životě.

Lidi neumějí česky. Spisovatelé neumí česky. Nevědí, kam dát čárku. Jazykovědci si vymýšlejí takové nehoráznosti jako filozofie se Z. Já jsem si schválně zelenou tužkou v seznamu přednášek zatrhal, kolikrát tam je filozofie se Z. Neuvěřitelná věc. Hrabal by řekl: to neuvěřitelné se stalo skutkem. Prostě jazykovědci nás donucují. Tam kurz, máte se S, kurzy, to klidně může být. Ale filozofie, na tom teda jediné brněnskej trvá, a je to norma a musí se to zachovat. Upozorňuji vás, že samozřejmě trestat nebudu to Z, ale bude mi potěšením, když ve vašich písemných pracích bude filosofie vždycky se S.

A to z tohoto důvodu. Tady nejde o otázku, jak se vyslovuje, co také říkáme „gdy“, „gdo“, a ještě jsem nepřišel na jazykovědce, kterej by doporučoval psát na začátku G. Nejde o to, jak se to vyslovuje. A navíc v evropskejch jazycích: angličtina nikdy neřekne Z, francouzština nikdy neřekne Z. *The philosophy*. S jasně. Tady taky se říká demokracie a ještě to nemáme v pravidlech. Oni s tím, kdo ví, se říkalo demogracie a demograt. Ale tam to má smysl. Filozofie je láska k Žofce, říkal rektor kdysi. Ale

ani to není pravda, paní Žofka se původně taky jmenovala od Sofie, to je moudrá. Tam jde o to, že to je *sofia*. Je to S, na začátku S, je to *sofia*. V životě žádný Řek neřekl *zofia*. A *filein* je milovat nebo toužit po něčem. Filosofie je láska k moudrosti, nebo láska k pravdě také podle Platóna, ale to by byla *filaletheia*.

Ale v žádném případě ne Z. Fyzika, nemám námitky, ať si to kdo píše, jak chce, tam na tom nezáleží. Tady to je smysluplné. Tady nám jazyk cosi napovídá a jazykovědci umlčují sám jazyk, když tohleto chtějí napsat Z. A to je nepřipustný. A ten poslední, kdo by to měl dělat, zavírat hubu jazyku, je ten filolog. Ten totiž by měl milovat ten jazyk a ne mu zavírat hubu. Proto se jmenuje filolog. Já nevím, jestli by se neměla ta celá disciplína přejmenovat. To jsou lidi, který nenáviděj ten jazyk snad. To je jediné vysvětlení, proč mu chtějí zavírat hubu.

Jazyk nám něco napovídá. Tady nám řecký jazyk napovídá, přeneseně do češtiny, napovídá, že jde o moudrost, a to je *sofia* a žádná *zofia*. Podobně je to s demokracií. Tam je zas *kratia*, je vláda. Vláda lidu, *demos* je lid, *kratia*. Tam nemůže být G. Jenom barbar a naprostej primitiv si může vymyslet, že by se tam mělo psát G. A stejnej barbar a primitiv je ten, kdo nás nutí, abychom filosofii psali se Z. Tak odpusťte toto extempore tady. Tady nejde o to, že miluju starej pravopis. Filosofie se už jednou česky psalo, všimněte si Českou mysl někdy, citát v prvním až třetím roce, tak tenkrát taky byla taková ta, že a psalo se Z, filozofie. Všecko se psalo. Jenže tento nesmysl brzy byl prohlédnut a lidi si uplívli a zase psali S. Čili jde o to velmi rychle zase dospět do normální situace i tímto způsobem.

To jsou přežitky lidí, který si myslí, že můžou se považovat za správce jazyka, jako se jiní domnívali, že můžou být správci třeba pravdy. To filozof nemůže připustit. Proto také, pokud mě někdo nebude ochoten tisknout filosofii se S, tak mu nedám nic do tisku. Jednota filosofická se na první schůzi usnesla na můj návrh, prostě přijali to všichni, že takhle se budeme chovat všichni. Teď už všichni nebo mnoho jich couvá a jenom aby se to mohlo tisknout, tak jsou ochotni přijmout cokoliv. Já vždy znovu protestuju. Já si myslím, že ty redaktory musíme přesvědčit, že oni tady jsou od toho, aby dávali pozor na věci, který jsou na jejich úrovni, a ne na téhle. Tadyhle, pokud jde o odborný text filozofický, tak to bude vždycky filosofie. Samozřejmě, když se mluví o filozofii ekonomické reformy nebo filozofii fotbalu a podobných věcí, klidně Z. Tak bych to rozlišil. Protože to skutečně žádná láska k moudrosti není, to je prostě technicej termín, kterej přichází a odchází, tak nám do toho, ať si to s Pánem Bohem píšou se Z. Ale naše disciplína je s S.

Tedy v jazyce sedimentují myšlenky. A ty myšlenky někdy jsou správné a někdy nesprávné. Pochopitelně, chtít vždycky z jazyka vycházet a dokazovat, jak věci jsou, z jazyka, to je stejná chyba, jako se všecko dokazovalo s Aristotelem. Například kolik má nějaká stonožka nohou se dokazovalo z Aristotela, nikoliv že by někdo chyt stonožku a spočítal to. Čili samozřejmě jazyk nám může napovídat leccos. Ale víte, filozofie musí vždycky někde začínat. Nebo se dostává na místa, kde neví, jak dál. A pak je velice dobré – ne vždycky to pomáhá, ale je velice dobré – se dotázat jazyka. Jazyk je totiž cosi, co nás přesahuje, co nás vede. To je skoro živá bytost.

To není jenom lexikální seznam. To není jenom seznam pravidel gramatických. Jazyk je skoro živá bytost. Asi tak jako umělecký dílo je taky skoro živá bytost. Vy s ním musíte komunikovat. Když máte knihu, tak máte v podstatě potištěný papír. Tam žádný děj není, to je nehybněj potištěnej papír. Ale když s tím začnete komunikovat, když něco umíte, například umíte číst, když máte jisté životní zkušenosti a některá slova vám něco říkají, tak najednou vy vnikáte do vnitřního světa uměleckého díla, které není v té knize. Ta kniha je papír potištěnej písmenama. A přesto tady je možnost vniknout přes tento povrch, vniknout do vlastního světa toho románu, a vy prožíváte děj, kterej tam nikde není. A najednou tam začne být. Proč, kde se tam veme? No ten děj je z vás, ten čas jste museli propůjčit vy ze svého života, aby se to mohlo odehrát.

Umělecké dílo žije z vás také. Umělecké dílo nekončí tím, že někdo něco napíše, nýbrž pak se to musí ještě realizovat. Podívejte, vidět je to třeba na té knize, že to někdo musí přečíst. Kniha, román, který nikdo nečte, neexistuje, nikde není. To je jenom způsob, jak ho vyvoláte v život, ale musíte kus svého života k tomu věnovat. Bez toho to nejde.

Kus svého dýchání, kus své krve. Trochu své krve do toho musíte dát a pak to ožije. Někdy je potřeba ještě prostředníka. Někdo napíše partituru. Ta partitura nezní, to je taky potištěný nebo popsaný papír. Jsou takoví dirigenti, kteří už se jen na to kouknou a už jim to zní. My ne. My potřebujeme, aby to někdo zahrál, pak si musíme nastražit ucho. Tady vidíte, jak je to rozděleno. Tam ještě potřebujeme toho umělce, který nám do toho svůj kus života dá, a pak i pro nás se to stane kusem života. Tedy my musíme vědět, že skutečnost nejsou jenom potištěné stránky, nýbrž skutečnost především je ten děj, který je v tom. Ale ten my tam musíme spolu nějak oživit. A pak samozřejmě musíme to dělat otevřeně. Nemůžeme tam oživit cokoli. Musíme dát pozor na ty pokyny, co nám ten text nebo ta partitura a tak dále dává. Ale záleží to na tom, kdo recipuje. Není uměleckého díla bez těch, kdo to vidí, slyší, kdo jsou tomu přítomni, kdo tomu věnují pozornost a kdo proniknou přes ten vnějšík do toho vlastního díla.

A když se tohle naučíme, tomuhle rozumět, tak potom samozřejmě můžeme takhle chápat i tu skutečnost světa kolem sebe. To taky není jenom skladiště věcí. To nejsou jenom předměty, nýbrž tam jsou děje, kterým my musíme propůjčit své porozumění, a pak jsme v tom. Pak teprve chápeme, co to je být ve světě, být na světě. *In der Welt sein*. Já myslím, že čeština je výborná taky proto, že nemá jenom být ve světě, nýbrž taky být na světě. Jediný člověk je na světě. Protože člověk není pouze uzavřen ve světě. Zvířata jsou uzavřena ve svém světě. To je ve svém soukromém světě, který je trochu jiný vždycky než svět těch druhých. To je svět jejich prožívání. Jediný člověk je schopen, když se probudí – to už říkal Herakleitos – když se probudí ze sna; ve snu žije každý člověk ve svém vlastním světě. Ale ten, kdo se probudí, tak žije ve společném světě s těmi druhými. Filosofie znamená se probudit a vědět, co je ten společný svět. Věda, která popisuje jenom ta fakta, která jsou dána, je jenom určitý druh snu.

To není realita. Ta skutečná realita... ovšem slovo realita je problém. Tam je od *res*, to jsou věci. Čili my bychom vlastně měli vědět, že raději je česky používat skutečnost. Skutečnost je to, co je založeno ve skutku a co vede ke skutku. Oboje je pravda. Tuhle výhodu mají jenom Němci spolu s námi. Pro které kromě *Realität* je také slovo *Wirklichkeit* a *wirklich ist was wirkt*. To jest přesně přeloženo: skutečné je to, co působí. Ovšem tam je to právě jenom půlka toho, co má čeština. Skutečnost není jenom to, co je uskutečněno, nýbrž co k uskutečnění vede. To je taky skutečnost. Na obě strany. Je to zbytek toho minulého uskutečnění, to je prostě ten sediment toho uskutečňování již nastavšího, ale vždycky je to také výzva k uskutečňování toho, co ještě není. A toto je ten svět, ve kterém skutečně žijeme.

Samozřejmě vedle těch věcí, které jsou sedimentované v jazyce a které musíme mít pod kontrolou, někdy velmi profitujeme z toho, když víme, co nám ten jazyk napovídá. To uvidíte, já to teď nebudu uvádět, poněvadž to si vždycky vyžádá čas. Jazyk nám opravdu napovídá někdy tak důležité věci, že když nevíme filosoficky, jak dál, tak není špatné vyslechnout ten hlas a zkusit to. Poněvadž koneckonců tam jsou bohaté zkušenosti. Kromě toho ovšem jsou předsudky, které nejsou takto sedimentovány, ale sedimentovaly se v lidských myslích. Ne v jazyce, ale v lidských myslích. A ty musíme samozřejmě kontrolovat taky, také ty nejsou vždycky vadné. Představovat si, že to všechno, jak to doporučuje třeba Descartes anebo dokonce Kant na některých místech... Teď nedávno vyšla ta Kantova knížečka o metafyzice, *Prolegomena* ke každé budoucí metafyzice a tak dál. Tam uvidíte, že hned na začátku Kant dělá totéž, co dělá Descartes, když říká: tak jsem zjistil, že tohle se mi zdá, támhleto se mi zdá, ono je to omyl, ono se o tom dá úspěšně pochybovat. Tak já teď pro jistotu

metodicky, řekněme, budeme pochybovat o všem a budeme se tázat, o čem pochybovat nelze. A teď tam najde to, že samozřejmě pochybovat lze o všem, až na jedinou věc, totiž že pochybuji, to vím bezprostředně. Čili chce celou filosofii založit na tom, že pochybuje.

A že ví, že pochybuje. To je pevná půda. To je absurdní samozřejmě, na tom žádnou filosofii založit nelze. Descartes se domníval, že na tom založit lze, protože byl ledabylý myslitel. Dělal věci, které nejsou hodny filosofa. Například když se objevilo, že existuje jakýsi podvěšek mozkový při pitvách tehdy už trochu častějších, tak najednou udělal věc, která je vlastně ostudou celé filosofie, ještě naší filosofie a nás filosofů. Takové věci by filosofové nikdy dělat neměli. On měl velký problém, jak spolu souvisejí ty dvě substance, *res cogitans* a *res extensa*. Když pomyslím, že půjdu na ulici, tak teď jde o to, jak to pomyšlení jít na ulici přejde do těch nohou, což je kus těla a tedy kus stroje. Jak ta *res cogitans* přejde do *res extensa*. To byl velký problém a teď se mu hodila šišinka, podvěšek mozkový, a říkal: tak tam ta kolečka těch dvou substancí do sebe zapadají a jedno převádí na to druhé. Přímo skandál. Pochopitelně k tomu patří... německý filosof Weischedel napsal knížku velice poutavou a hezkou, *Philosophische Hintertreppe*, zadní schodiště pro služebnictvo. Tak tohle by spíš vypadalo na kanalizaci. Na zadním schodišti.

Ale tady vidíte, že filosofové dělali všelijaké nesmysly. A to ještě neznamena, že nemusíme Descarta číst. Samozřejmě Descarta každý musí přečíst a znát. Ale je tady vidět, že něco z toho zbývá třeba v dalších filosofiích nebo ve vědách. Když už jsme u toho Descarta, Descartes měl tuhle potíž. Spinoza viděl, to byl daleko poctivější myslitel, a viděl, že to takhle nejde. Tak z těch dvou substancí udělal jednu, vlastně z těch tří substancí udělal jednu, a z těch bývalých dvou substancí konečných udělal pouhé atributy. A měl zajištěno, že nepotřebuje žádnou šišinku, tím, že jde o jednu substancí, jejíž atributy se proměňují, se pohybují nebo pozměňují paralelně všechny stejně. Čili když dojde ke změně v jednom atributu, tak paralelně s tím automaticky dojde ke změně ve všech ostatních v nekonečném počtu atributů, z nichž my registrujeme pouze dva, to jest ty původní dvě substance Descartovy. Čili jakýsi paralelismus tady je. A tím pádem, když pomyslím, tak už jde ta noha. A když jde ta noha, tak je tam vždycky u toho nějaké pomyšlení. Nemůže to být jedno bez druhého. No a z toho psychologie... to je kromě filosofické psychologie, která už dávno nefunguje... o Aristotela, tak psychologie je taková podivná věda. Comte v jedné věci mně byl velmi sympatický – kdybyste žalovali, samozřejmě, tak jiné katedry budou rvát – že prostě do své klasifikace věd psychologii vůbec nezařadil. Jakožto žádná věda není. A tvrdil, že psychologie je buď fyziologie, a pak patří do biologie, a nebo je to nauka o tom, jak lidé jednají, a pak to patří do sociologie. On byl sociolog, kromě toho, že byl filozof, takže samozřejmě neměl rád, když mu nějaká disciplína cizí, a zvláště taková nevábná, kradla nějaký píseček. Tak to chtěl shrnout. Co by a co nemohl, tak dal do biologie a pro psychologii nezbylo žádné místo. Psychologie je taková podivná skutečnost. Dneska už ne, ale byla.

A proto není divu, že ještě v době první republiky šéf katedry filozofie tady František Krejčí, který zároveň byl pozitivistický filozof – je-li tato kvadratura kruhu možná – a zároveň psycholog a napsal učebnici psychologie, tak to byl zastáncem psychofyzického paralelismu, který má svůj počátek ve Spinozovi. Ale ve Spinozovi vlastně má ten začátek proto, že to bylo řešení problému, který nechal ledabylý myslitel Descartes otevřen. Tady vidíte, jak v myšlení zůstává spousta sedimentů, které nejsou vázány na jazyk, ale jsou neudržitelné, musejí být odstraňovány. A teď je taková kúra, že prostě nikdo není na světě, kdo by měl pod kontrolou své myšlení tak, že by se nedopouštěl žádných takovýchto falešných kroků a že by nepřipustil, že nějaký tenhle sediment falešných představ, falešných koncepcí, nesprávných filozofemat nebo kladení problémů a tak dále, že by v jeho hlavě nezůstal. Prostě každý jsme plní všelijakých předsudků a předpojetí a jediná cesta filozofie je klást znovu a znovu otázky a problematizovat, co se dá, a zkoumat, jestli to vydrží, nebo ne.

Myslitel, který tohleto pozvedl na úroveň teorie, vyšel původně – ještě žije, velmi starý pán – z této myšlenky a udělal z ní závažnou teorii, velice pozoruhodnou a snad je to jedna z nejrozšířenějších myšlenek jeho, které zachvátily vlastně všechny myslitele, ať s ním jinak souhlasí, nebo ne. Je to Karl Popper a ta teorie, on ji sám tak nazval, je teorií falsifikace. Až do té doby stále se hovořilo ve vědě, jako kdyby se vědělo, co to je, o verifikaci. Prostě co není verifikováno, nepatří do vědy. Myslelo se tím ověřit něco. A teď přišel Popper právě s touto myšlenkou, která vlastně je zakotvena už v Platónovi, tedy přesněji řečeno asi v Sokratovi, protože Sokrates nic nenapsal, máme to od Platóna. A vždycky je potřeba na tom hodně pracovat a přemýšlet, co je Platón, co je Sokrates, jestli vůbec ten Sokrates byl takový, nebo je to problém. Ale to je jedno, ten problém tam je přítomen. To je to takzvané vědoucí nevědění Sokratovo, kdy primitivně řečeno Sokrates ví, že nic neví. To je to jediné, co ví, a v tom je právě moudřejší než ostatní. Nikdo není moudřejší než on právě proto, že všichni ostatní si myslí, že něco vědí, a jediný on ví, že ve skutečnosti nevědí. Sokrates sám na té řeči před soudem říká: oni se jenom domnívají, že něco vědí, jenom já vím, že nic nevím. Protože nevím nic stejně tak jako ostatní, ale vím, že nic nevím. Čili to je jisté plus a o to jsem moudřejší než ti ostatní.

V tomto smyslu rozpracoval nebo rozvinul teorii Karl Popper a říká: my nemůžeme nikdy nic verifikovat. Definitivně verifikovatelné není, my nemůžeme o ničem prokázat s definitivní platností, že to je pravdivé. My můžeme jenom dělat to, že do všeho rýpeme, všechno se pokoušíme zvrátit, všechno se pokoušíme postavit hlavou na zem a nohama vzhůru a všechny špumpnágly s tím dělat. A když to obstojí a nevíme už dál a ono to vypadá, že to vydrží, no tak to znamená, že to má šanci nějaký čas ještě vydržet. Ale jistota žádná není. Kdežto jistota je pouze tam, kde něco jasně vyvrátíme jako falešné. Čili skutečná vědecká metoda je falsifikace, prokazování, že to je falešné. Kdežto prokázat, že to je pravdivé, nelze nikdy definitivně. To je jenom jaksi praktická záležitost, že se nepodařilo ani celému vědeckému světu určitého zaměření vyvrátit Einsteinovu teorii relativity. Všichni byli původně proti tomu. Ale prokázaná je, ověřena například tím, že předpovídá některé věci a oni se opravdu pak zjistilo, že ten ohyb světla existuje. No jo, to ještě pořád nemusí být naprosto přesná, je to šikovní teorie, leccos ukázala, ale jestli vydrží, kdo ví, jestli Einsteinova teorie vydrží. Zatím žádná teorie nevydržela tak dlouho. Jediné teorie, které vydrží, jsou ty, které se týkají něčeho jiného než světa kolem nás. To jest například geometrické záležitosti. Tak samozřejmě, že součet úhlů v trojúhelníku euklidovském je 180, no tak s tím se nehne. Ale to je proto, že geometrie nikde není. Pokud budeme zkoumat, jak to vypadá ve skutečnosti, tak víme, že euklidovská geometrie je idealizovaná, že nikde neplatí. To jenom tak přibližně u nás v kuchyňském prostoru této planety nám tak jakžtakž vyhovuje, ale už ve vesmírných vzdálenostech tam euklidovská geometrie neplatí.

Tohleto je teda velká myšlenka a teď vyjde první Popperova kniha česky, která je ovšem spíš politická než filozofická nebo vědecká, ale časem přijdou další. Je to muž, který vyrostl z té pozitivistické tradice, ale nesmírně inteligentní, který nedá. To je ten muž, který nezůstává jen v tradici, ale pokouší se o tu svěžest, kterou doporučuje Whitehead. To jest nové myšlenky a uplatňovat to v nové situaci.

Takže dvě věci musíme hlídat ve filozofii. To, co je sedimentováno v jazyce, a to, co je sedimentováno v obecném mínění. Obecném nebo někdy se tomu říká zdravý rozum. Oboje musí filozofie podezírat. To, co nám říká zdravý rozum, to je vždycky podezřelé pro filozofa. A stojí za to to podezírat také proto, že to vydrželo. Ten zdravý rozum není tak úplně blbej. Vyvracet něco, co je slaboučké, to nikoho nebaví. Ale vyvrátit zdravý rozum, to je přímo lahoda. Čili proto také filozofové dělají, co můžou, aby ukázali, že ten zdravý rozum za nic nestojí. Jak to říká zase Whitehead: Jestliže se tolik století bojuje proti zdravému rozumu, tak je to důkaz toho, že to je cosi velkého, ten zdravý rozum. Že to není tak úplně nesmysl. Musíme vědět, že to není nesmysl. Ne každý blázen, když se vyskytne, už proto je génius, protože nedá na zdravý rozum. Zdravý rozum leccos má v sobě zakotveno,

sedimentováno, co je docela respektabilní. Ale filozoficky je to vždycky problematické, poněvadž ten zdravý rozum to zakotvoval na základě starých zkušeností.

Pojmy a předsudky. Zdravý rozum nám například říká, že slunce vychází a zapadá. Každý to může vidět. A my víme, že to není pravda. Víte, že dokonce sama věda, ovšem původně to byl filozofický spor, a ten spor byl tak těžký, protože měl všelijaké kontexty. Nešlo o tu naprosto zanedbatelnou záležitost, jestli se Země točí kolem Slunce nebo Slunce kolem Země, koneckonců nám to může být ukradené. Proč je to tak důležité? Ono to bylo důležité proto, že Ježíš Kristus podle křesťanské nauky přišel na tuto Zemi, aby spasil všechno, co zahynulo. A teď, kdyby se to točilo obráceně, kdyby tady nebylo centrum světa? A teď se ukazuje, že žádné centrum světa vůbec není, že střed světa můžeme položit, kam chceme, a od toho středu se to všechno vzdaluje od sebe. A když to přeložíme jinam, tak se to zase vzdaluje od toho středu a nemůžeme najít, kde je skutečný střed. A teď navíc se předpokládá, že těch planet kolem nejrůznějších hvězd, kterých jsou strašné miliardy, a dokonce i galaxií jsou strašné miliardy... A teď vidíte dohromady to, že Spasitel všeho světa přišel na tuto zanedbatelnou planetu? Když tomu někdo tak důkladně věří, tak není divu, že je schopen upalovat každého, kdo říká, že Země není centrem světa, protože sem přece přišel Spasitel. Proto se tolik bojovalo. My tomu musíme rozumět, i když nebudeme tyhle věci sdílet a pokusíme se to interpretovat dneska jinak, ale musíme pochopit tu minulost, proč se ti lidé tak o to hádali a proč šlo opravdu do tuhého a proč toho Bruna upálili a tak dále.

Vidíme, filozofie je vlastně čím dál víc spjata s omyly. Jednak musí odhalovat omyly minulosti, které sedimentovaly v jazyce a v našich hlavách a ve zdravém rozumu. A za druhé je to i perspektivní. Filozof nemá větší ctížádost než vymyslet nové chyby, nové omyly. Nemůže si myslet podle té nejstarší tradice, že má pravdu, nebo že ji někdy bude mít. On může jenom navrtávat dosavadní teze a koncepce, které se vydávají za pravdu, ale on proti tomu nemá nic lepšího, anebo třeba má, ale nemyslí si o tom, že to je definitivní pravda. Jenom ukáže, že jsou tady ještě jiné možnosti, lepší než ty dosavadní, ale jestli je to opravdu definitivní, tomu prostě ani sám filozof nevěří, když je to pořádný filozof.

Dokonce takhle můžeme říct, od samého začátku filozofie musela zápasit proti ne-filozofii. To se neukázalo jako moudrost, a tak už třeba u Hérakleita najdeme stejně opovrhlivé poznámky jako vůči Hésiodovi a Homérovi i proti těm, kteří toho mnoho věděli. Mnoho vědění je tam považováno za cosi nesmírně přiblíženého. Filozof nemá mnoho vědět, nýbrž má vědět to podstatné. Mnoho vědění nenahradí myšlení. Mnoho vědění je na škodu. Tenkrát ještě nikdo nedělal zkoušky.

Ono to možná nedává docela smysl, ono to neškodí mnoho vědět, ale někdy taky. Tam šlo o to, že ten, kdo mnoho ví, je příliš až narcistně nadšený svým mnohověděním. A myslí si, že to, že toho ví tolik, ho povznáší nad ostatní lidi a že je to on, který má tu pravdu. A to právě dráždí filozofa, a proto filozof musí proti tomu bojovat. Jakmile někdo přichází s autoritou, že má tu pravdu, že ji drží v ruce, byť byla omezena jenom na mikrobiologii, tak filozof se musí naučit mikrobiologii, jak jen možno, aby ho nachytal a ukázal, že je vedle. To jinak nejde, to je jeho povinnost, to patří k poslání filozofa. Když někdo ze sebe dělá mága, tak mu podrážet nohy. To patří k věci.

A pak je druhá věc. To je jedna strana, to takzvané mnohovědění, jak tomu říkali, a znamená to vlastně odborničení. Prostě takové to sebevědomí těch úzkokolejných odborníků. My tomu říkáme v malém posunu významu „fachidioti“. Tak to je jedna strana a k tomu směřoval pozitivismus. Proto pozitivismus vlastně není filozofie, to je pafilozofie. Takový ten do důsledku dovážený pozitivismus. Prostě jenom fakta. To proniklo třeba do historie. Všechno uvažování o smyslu dějin je blbost. Jde o to, „jak to bylo“. Takhle to formuloval třeba Ranke, který měl velký vliv na naše historiky. Přesně popsat, kde byl ten zákop, kde se povalil a tak dále, to jsou nedůležité věci. Ale teď jde o to, jaké jsou

principy toho vašeho výběru, co je důležité a co není důležité. Není možno popsat skutečnost jenom tak, jak je. Nikdy ne, a v dějinách zejména ne. Tam musíte pochopit, o co jde. Jinak nepopisujete skutečnost.

To je to, co jsme si říkali před chvílí s tím uměleckým dílem. Nemůžete popsat román tím, že popíšete, jak vypadá vazba knihy, ten papír, jaký je, jestli je do žluta nebo do zelena, jaký typ písma byl použit v tiskárně. A to už je navíc předsudek, že to je písmo. To vlastně jsou jenom nějaké černé klikyháky. To, že to je písmo, už musíte vědět, to z toho nevyplývá. Jakmile řeknete, že to je písmo, už nejste u fakt. Poněvadž faktum je jenom, že na bílém papíře... a ještě papír, co to je? To taky není fakt, to je nějaká taková divná hmota, kam bychom došli.

Prostě redukovat vědu na konstatování faktů je nesmysl. Každá věda musí interpretovat. A interpretuje ne jenom věci z věcí, nýbrž musí mít nějaký svůj aparát pojmový a hodnotící a já nevím čeho všeho, kterým to proseívá, aby rozpoznala, co je důležité a co není důležité. Fyzika nepopisuje chování jednotlivého atomu, k němu ani nemá přístup. A toto je jediné faktum. Jak může popisovat, jak se děje nějaký výbuch, třeba nějaké bomby atomové nebo jaderné, a nemůže popsat, co který atom tam dělá? To je prostě falešná filozofie, to není filozofie, to je zanedbalé myšlení. A takovéhle věci se dějí napořád. Většinou zdrojem je nějaký filozof, který nedomyslí, ledabylý myslitel, a hned se toho ujme, protože ten ledabylý myslitel nedává pozor na to, kdy mu tam pronikne něco, co se tak náramně hodí do zdravého rozumu. A hned nějaký vědec okamžitě pozná, že se mu to hodí do zdravého rozumu a vychází z toho jako z hotové věci, aniž by to podroboval kritice.

No a teď další věc, proč nestačí věda? Proč musí být filozofie? No to je proto, že věda vždycky je odborná věc. Věda má kompetenci jenom potud, v rámci určitých mantinelů. Představte si, jak má vědec, třeba jako chemik nebo mikrobiolog, kontrolovat své vlastní myšlení. On na to nemá vědecké prostředky. A přitom veškerá vědeckost spočívá v tom, jak myslí, ne v tom, co dělá. Můžete mít laboratoř ohromně vybavenou za miliony... za strašné peníze, a když nemáte promyšlený ten pokus, tak vyhazujete peníze. Koneckonců věda musí spočívat především v přesném myšlení. Ale jak může vědec, který je vědec přes bakterie, kontrolovat právem, legitimně a kompetentně své vlastní myšlení? Jenom za dvou podmínek. Buď že se to naučí od filozofa, že se naučí filozofovat. A to je důvod, proč by se měla všude tam, kde jde o přípravu vědců na skutečně vědeckou práci vysoké úrovně, přednášet filozofie a ukázat jim ty filozofické finessy a tak dále, aby to mohli dělat sami a kontrolovat se. Protože jinak je celá vědeckost vědy založená na míře diletantskosti úvah toho vědce o tom, co dělá, když myslí. On tohle může kontrolovat jedinečně jako diletant, pokud se nenechá poučit filozofií. To je smysl filozofie pro nefilozofa.

Nebo druhá věc je, že se stane filozofem, že má dva obory. A proto také doporučuji všem vám, kteří studujete filozofii, abyste si přibrali druhý obor, protože filozofie v podstatě je reflexe. To není žádná samostatná věda. Filozofie vůbec není věda, asi tak jako člověk není opice. Jisté podobnosti tady jsou, ale nemá cenu říkat, že třeba člověk je král všech opic, nebo tak jako se říkalo o filozofii, že je královna všech věd. To nedává smysl. Je to zkrátka něco jiného.

A to po několika stránkách a ta nejdůležitější stránka je to, že filozofie je povinna kontrolovat své vlastní myšlení. To je jediná myšlenková disciplína, která má za povinnost sebe samu a své myšlení zkoumat. A protože tohleto má v popisu práce, tak pokud to umí, tak může zkoumat i myšlení těch druhých. Takže potom bude jasno, že skutečně tohleto každý filozof má dělat, a ne jenom camcat. Že musí své camcání podrobit vlastní kritice. To je to nejdůležitější. Neexistuje žádná kritičnost, která by nebyla naprosto nerozlučně spojena se sebekritičností. Není žádná kritičnost. Až taková kritičnost, která je obrácena jenom k těm druhým, je nekritická. Nutně.

Toho je schopna jedině filozofie. Není zaručeno, že každý filozof to umí, ale nikdo jiný to nemůže dělat, ledaže by pěstoval dva obory. Ale pak je to filozof. Pak to nedělá jako vědec. Jako vědec prostě je nekompetentní. Je kompetentní jenom pro ty mikroby, ale není kompetentní pro posuzování svého vlastního myšlení. Čili filozofie v tomto smyslu je především reflexe, kritická reflexe. A to jak těch druhých, tak zejména sebe. Kritická reflexe vlastního myšlení. Jedině to činí z filozofie orgán kompetentní ke kritice myšlení těch druhých.

No a potom ještě jiná alternativa nebo jiná stránka, jiný aspekt, jímž se filozofie zásadně liší od každé vědy. Každá věda je speciální věda. Neexistuje univerzální věda. A vědy, jak víte, netvoří celek, nýbrž naopak se rozpadají do stále užších a užších specializovaných oborů, tak že si už navzájem v těch specializovaných oborech rozumí na celém světě několik desítek lidí a ti ostatní nevědí, o čem je řeč. A nebo jenom tak tuší.

Já jsem zažil, dvanáct let jsem pracoval jako dokumentátor a překladatel a takový všelijaký organizátor v mikrobiologickém ústavu, proto taky často mluvím o mikrobiologii. Tam jsem zjistil, že třeba na oddělení streptokoků je vědec, který se osm let zabýval jedním enzymem, kterým je vybaven jeden streptokok skupiny A, betahemolytický streptokok. Čili jenom jeden, ten, který způsobuje spálu nebo angínu. A spálu podle toho, jestli ten streptokok je vybaven tím erythrogenním toxinem nebo ne. Toxin je tam v tom případě něco jako enzym. Tento člověk se tím osm let zabývá, píše si s lidma dřív, než vyjdou články, tak oni si to napíšou, citují se navzájem formou osobního sdělení, a bylo tenkrát nějakých osmnáct lidí, kteří se tím zabývali na celém světě. Z toho asi jedenáct v Americe.

A pochopitelně virolog, který se zabývá virem, mu vůbec nerozuměl. Ty toxiny vypadají úplně jinak, virus nemá žádnou buňku, ten potřebuje cizí buňku, která by ho rozmnožovala, takže on do ní pronikne, ovládne ji a nechá se reprodukovat cizí buňkou, kdežto bakterie produkuje sama, vyžírá v těle ty buňky ostatní, ale sama se rozmnožuje. Kdežto ten virus, ten může krystalizovat atd. Je to všechno jinak. Virolog má úplně jinou problematiku než ten mikrobiolog, nerozumějí si právě v této hloubce, že to všecko patří do mikrobiologie, to nějak se to organizovat musí, ale fakticky ty lidi myslí úplně jinak. A takhle vypadá ta specializace. A ti vědci různých oborů a dokonce i různých podoborů a pod-podoborů si už nerozumí.

Proto se říká, že ta filozofie to dává dohromady. Ne, ne, ne. Ta filozofie samozřejmě se nebude hrabat v nějakých Petriho miskách nebo v kuřecích embryích, kde se pěstují ty viry. Tam jde o něco jiného. Ta filozofie je schopná navrhnout jazyk, kterým by se ty různé věci domluvily. Za předpokladu, že něco ví o těch vědách. Vlastně filozof tam funguje jako jakýsi vyjednávající, jako zprostředkovatel, jako diplomat mezi vědami. Ale proč to může dělat? Musí být na to vybaven, zas je to další věc. Ale aby to mohl dělat, tak tady musí být zachována jedna základní věc, základní pravidlo: Filozof nemá zakázaných oblastí. Pro filozofa neexistují obory ani úzké nějaké vymezené skutečnosti, které by pro něho byly tabu. Filozof může kecat do všeho. Je jako novinář, může všude, ale nemůže hlasovat v parlamentě. Může tam sedět, ale nemůže hlasovat.

Filozof nemá co mluvit do vědy tak, že by rozhodoval. Ale může do toho kecat. A je na vědcích, jestli to berou nebo ne. Ale zakázat filozofovi se k něčemu vyjadřovat, je nesmysl. A to proto, že patří k principu filozofie, že filozof nesmí ztratit úzký vztah k celku všeho skutečného. To je na rozdíl od každé vědy, která má svůj obor vymezen a za hranicemi tohoto vymezení přestává být kompetentní vědecky. Tam je kompetentní jiná věda. A musejí se navzájem respektovat. Pokud možno se musejí na něčem domlouvat, ale jako rovnocenní partneři. Pokud jsou schopni se domluvit. Když ne, tak musí tam zaskočit ten filozof jako diplomat.

Naproti tomu filozof si musí zachovat vztah k celku. A to k celku, o jakém se vědám vůbec nesní. K celku, k němuž patří mnoho věcí, jimiž se žádná věda nezabývá. Mimo jiné to, že tam vzniká myšlení. Zase psychologie se zabývá myšlením, ale většinou myšlením vadným. Je nezajímavé a psychologie to ani nedovede – to si myslela na počátku století, ale od té doby si to už snad nikdo nemyslí – že psychologicky můžete rozhodnout, zda nějaké myšlení je správné nebo nesprávné.

Navíc psychologa volají všichni ti, kteří si chtějí ověřit míru poškozenosti toho myšlení. Sice víme, jak dneska psychologové dávají všelijaká dobrozdání o normalitě lidí, kteří chtějí nosit zbraň nebo chtějí být v soukromých detektivních agenturách, ale víme taky, jak to dopadá. Tedy vydávat dobrozdání o normalitě je svrchovaně problematická věc pro každou vědu. Problém normality je problém filozofický. Doporučuji, abyste si přečetli poslední kapitolu té knížečky, která vyšla o normalitě osobnosti před lety ve Státním zdravotnickém nakladatelství. Ta poslední je věnována filozofickým aspektům. Tam uvidíte, jaký je to problém.

Naproti tomu samozřejmě psychologové, a zejména psychiatři, se zabývají anomáliemi, vadami, poruchami myšlení. Tam je to *all right*, protože tam nejde o správnost, tam jde o to, proč vznikla nesprávnost. Proč vznikla nesprávnost, to je vždycky možno odhalovat. Proč vznikla správnost, je naprosto neprůhledné. To se musí posuzovat úplně jinak. My nevíme proč. My jenom můžeme posuzovat, jestli je to správné, a to ne z hlediska těch nižších funkcí. Někomu může fungovat mozek a buňky a neurony a já nevím co všechno, a přesto je to idiot. Vy můžete někdy tu anomálii, tu deviaci svést na nějaké fyziologické dysfunkce, ale nikdy nemůžete z funkcí fyziologických, bezvadně fungujících, vyvodit, že výsledkem bude myšlení, které má hlavu a patu. To je problém normality té vyšší úrovně myšlení.

Tam je potřeba vždycky brát ohled k celku a celek není jenom celek veškerenstva, nýbrž celek je taky jednotlivý celek. Každý organismus je celek. Také člověk je celek. A psychologie v tomto smyslu nehledí k člověku v celku, nýbrž jenom k jeho psýché – přesně řečeno nikoliv k duši, páč na duši už žádný psycholog dneska nevěří – ale k psychickým projevům, duševním projevům. A to není celý člověk.

Ve vlastním slova smyslu, pokud by přišlo na psychologii, tak ta vám nanejvýš může říct, že je nenormální, když třeba někdo zpívá furt. Páč přece většina lidí nezpívá furt, jenom někdy. Nebo nenormální je psát, přece lidi nepíší furt. A neživí se psaním. Nenormální je jezdit na koni dneska, protože koní je málo a lidí moc. Normální je to, co dělá průměr. Nikdo vám neuzná, že existuje nějaká ještě jiná norma než průměr. No ale co s tímhle si počnete? Jak průměrně lidi myslí? Jak si počnete s průměrným myšlením nejenom ve filozofii, ale třeba ve vědě? Copak ve vědě je nejlepší vědec ten, který průměrně myslí? Jsou obory, kde potřebujete naopak vyhnat jisté funkce do extrému. To je dokonce matematická metoda. Některé rovnice se řeší tím, že tam dosadíme extrémní hodnoty, například nekonečno nebo nulu, a tak se řeší. A jinak to nedovedeme. To je metoda řešení.

Metoda řešení civilizace je, že prostě některé funkce se svěří geniálním lidem, kteří to táhnou dál. Civilizace, která se spolehne jenom na průměr, neobstojí. Ta upadne do triviality a do absurdnosti a dříve nebo později bude hynout. My potřebujeme extrémy. V některých oborech je zapotřebí extrémů, nikoliv průměrů. A musíme přesně vědět, kde platí jedno a kde platí druhé. A tam, kde patří extrém, je otázka, co je ten extrém a kterým směrem má jít.

Tohleto jednou Patočka byl na výslechu a drželi ho tam čtyřicet osm hodin, a protože se nudil, tak tam policajtům, kteří ho hlídali, vykládal – když mu řekli: „Vykládejte hezky, co chcete s tímhle tady dělat?“ – on jim vykládal, co to je Gaussova funkce, Gaussova křivka. To znáte. Prostě a dobře každá společnost, každé společenství v přírodě i v lidské společnosti je vždycky rozvrstveno podle Gaussovy křivky. Z nějakého ohledu, z nějakého aspektu. Například inteligence. Tady je nula. Těch je málo. Ti

neobstáli už v minulosti, jsme pročesáni. V době neandrtálské, když byl někdo úplný idiot, tak nepřežil – samozřejmě neandrtálci nepřežili, to je všechno metafora. Takže prostě ti idioti odpadávali. Dneska idioti přežívají, páč společnost je chrání, lituje je a pomůže jim, dělá jim školy, kde projdou, a tak dál. Nebo se stará, aby neumřeli, páč oni sami by nemohli. Dokonce to považujeme za humanitní záležitost, za humanitu, a je to správné. My to můžeme takhle posuzovat. Důležité je, že příroda nic takového nezná. Tam když někdo nevyhovuje, tak prostě odumře. To znamená, že té nenormality ve společnosti stoupá. Čím je civilizovanější společnost, tím je tam těch nenormálních víc. Jenom ovšem nenormálních na jedné straně, jak hned se ukáže.

Normálně to vypadá v každé společnosti takhle: že je někde nejnižší úroveň, těch je málo, pak to stoupá pomalu, střední úroveň, těch je nejvíc, a pak je zase druhý extrém, těch strašlivě chytrých. Pokud budeme inteligenci považovat ne jen za IQ, to je jenom jedna stránka té inteligence. No a teď otázka je: Co je demokracie? Patočka to vykládal jinak, já to teď adaptuju. Je to orientace na ty průměrné? To znamená, pro každou demokracii – například když učitelé jsou přepracovaní, mají moc žáků, moc úkolů, ještě mimoškolních a nevím co všechno, tak se orientují na průměrné žáky a považují oba extrémy za rušivý element. To je pravda. Prostě a dobře, když je někdo moc chytrý a vykládají se triviality, které jsou potřebné pro ty středňáky, tak se prostě nebaví. Nudí se, dává blbé otázky, provokuje učitele, ten aby se zabýval jím a ne tou většinou. Jak k tomu ta většina přijde? Čili to je důvod například, proč se nám v té jednotné škole nerodili géniové. Ne že by tam nebyli možní, ale oni od samého začátku byli kažení. Takže my nemáme dnes vynikající politiky, leda výjimkou, náhodou. A navíc obvykle nevyskočí, protože to školství jim nedalo, co potřebovali.

Nemusí to být mimořádná genialita, aby stačili na úroveň ve světě běžnou a podobně. Ale máme velký průměr. Máme vynikající průměr, když srovnáte vzdělanost, inteligenci a tak dále našeho průměru s průměrem třeba anglickým nebo notabene francouzským. Jsme o tři stupně lepší.

Ted' jde o to, co je perspektivní pro společnost. My si musíme rozhodnout. Ted' nevíme, co je norma. Co potřebujeme? Filosof musí položit tuto otázku. Může to vypadat někdy jako nehumánní. Jako nehumánní může vypadat, když řeknu, že to, že tady zachraňujeme u nás všechny geneticky vadné lidi tím, že buď je operujeme, nebo celý život je léčíme nějak, aby jakžtakž obstáli, a oni mají zas děti a tak dále, že prostě počet anomálií stoupá. To je fakt. Naše společnost degeneruje v důsledku své humanity nebo pseudohumanity.

Ted' jde o to, jaká je norma. Co je norma? O co nám jde ve společnosti? Jde nám o to, abychom prokázali svůj křesťanský vztah i k těm maličkým? To je křesťanské. Chudí duchem. Byli tím nejoblíbenějším předmětem každého duchovního. Ještě dneska prostě politikové, kteří nejsou nejlepší ve zkouškách, když přijdou na dvůr, tak se hlavně orientují na ty chudinky babičky a stařečky. Proč tomu mladí lidi už tam jsou po krku. Tohle má dělat farář, tohle má dělat církev? Orientovat se na ty nejubožejší? V jistém smyslu je to my to známe z křesťanství, ale jde o tohle? Nebo má církev pamatovat, aby jednak měla tady ty sociální služby a jednak aby se orientovala na perspektivní část společnosti? Jestliže se křesťanům nepodaří v nejbližší době oslovit inteligenci, a to musí udělat inteligentně, to nemůže dělat bláznivým kázáním, jak to píše apoštol a tak dále, na to mu lidi dneska neletí. Jestli se to nepodaří, no tak budeme muset hledat něco jiného vedle křesťanství nebo po křesťanství. Z toho nic nezbude. Babičky umřou, dědečkové umřou, budou zas noví tedy, to je pravda, ale už budou trochu jiní.

Filosof musí klást tyto nepříjemné otázky. Ne proto, že je cynik. Ale protože nesmí zůstat nevšímavý. A Patočka tam říkal: my jsme menšina. Nás je pár. My jsme někde tadyhle nebo tadyhle. A teď otázka je: žádná společnost nemá vrchol furt na jedné straně, nýbrž ten vrchol cestuje. Ted' jde o to, jestli půjde tímhle směrem nebo tímhle. Tady hned máme náznak jakési normy. Samozřejmě to, jak to

fakticky bude, není norma. Ale může nám něco napovědět k tomu, jak máme tu normu chápat. To nesmíme udělat tak, že jakmile odhadneme trend, tak že ten trend je norma. To dělají oportunisti. Trend může být takový, že pro nás se stane výzvou, abychom dělali co můžeme, abychom zabrzdlili. To taky může vyvolat trend.

Například trend dneska je k amoralizaci, ještě větší amoralizaci společnosti, než existuje. Tomu je třeba udělat přítrž. Nemůžeme se přizpůsobovat. Jsou trendy, ke kterým musíme zaujmout naprosto nekompromisní odmítavý postoj. A zase je otázka proč? Ve jménu čeho? Ty otázky musí padnout. Když se na ně odpoví, je to povoleno, ale většinou se řekne: přežijeme. Přežijou otázky. Ale řešení musejí být pořád blíž a blíž skutečnosti. Čili z toho důvodu tedy, také z tohoto důvodu se ukazuje, že to pojetí filosofie jako lásky k pravdě, ale ne jako toho, co má pravdu v držení, je velice podstatné.

No a pak je tady ten druhý břeh, to druhé nebezpečí vedle toho mnohovědění, vedle toho odborničení. A to jsou ti, kteří říkali: „Aha, pravda je subjektivní. To my známe. Co, co? A kromě toho každý má svou pravdu, tady je takových pravd. Kam se kouknu, všude nějaká pravda, ale tím se přece nebudem zabývat, zabývat se vážnými věcmi.“ No tak samozřejmě to je to druhé nebezpečí. Protože filosof sice ví, že tu pravdu nemá, ale ví, že filosofie znamená milovat pravdu. Poléhat na to, že pravda se objevuje, že se ukazuje, že dříve nebo později osvětlí i to nejasné, co dneska máme. A když někdo přijde a řekne, že žádná pravda není, že každý si může říkat, co chce, že v podstatě jde jen o to přesvědčit většinu, ukecat je, tak to je sofistika. Proti tomu se bojovalo trochu později. Herakleitos to odborničení odhadl o takových sto padesát a více let dříve, než Sókratés začal bojovat proti sofistům a nakazil také Platóna, takže Platón svádí velké bitvy se sofisty.

Čili dvě nebezpečí jsou pro filosofii. Jednak si myslet, že pravdu máme, to je konec filosofie. A jednak si myslet, že žádná pravda není, to je taky konec filosofie. Filosofie musí vědět, že pravda je, že to je strašně důležitý znak a zároveň si nesmí myslet, že ji má v kapse. Musí ustavičně dělat, co je v jejích silách, aby napomohla pravdě k vítězství a nesmí si myslet, že to je vítězství její, nýbrž musí to být vítězství pravdy. To je ten problém filosofie.

Zhruba tohle to je potřeba říct na začátku. To by vypadalo, že filosofie má nějaké privilegované místo, ale ne. Právě to privilegované místo chtějí obsadit ti odborníci a nebo ti sofisté. Filosof je velice sebekritický. On ví, že jisté privilegium má, totiž že může dělat věci, které nemůžou dělat ti druzí, ale právě díky tomu, že ty věci dělá, tak je musí aplikovat také na sebe. A ví, že ve světle toho, jaké normy klade před ty druhé a jaké tedy musí také uznat pro sebe, někomu jinému dávat takovéhle kapky a sám si myslet, že tím zůstanu nedotčen, to nejde, to je v rozporu s tou pravdivostí, s tou pravostí, s tou pravou filosofií. No a to je taky na tom místě, kde Platón nechá Sókrata mluvit o tom, že *filosofein* a *filalethein* je totéž, to jest milovat moudrost a milovat pravdu je totéž. Akorát že filosofii nepřejmenovává na *filaletheia*, ale *filalethein* tam má své sloveso.

Tak také tam říká, že i v případě, že sám tu pravdu nemá, tak že na ni musí spoléhat. To jest spoléhat na to, že... tohle byl moment, který dovolil prvním křesťanům, když museli čelit té vyšší společnosti... Křesťanství přestalo být sektou těch nejnižších společenských vrstev a začalo zřejmě pronikat do těch středních vrstev a do nejvyšších, vzdělaneckých vrstev. Tak najednou už nestačilo svým primitivním způsobem, ono muselo na sebe vzít cosi takového vzdělanějšího, kulturnějšího. A teď bylo vystaveno útokům takových polofilosofů, polovzdělanců, polointeligentů, kteří měli jakési vzdělání, ale ne dost důkladné. Protože to také byla doba dost podobná naší, doba úpadková, doba, kdy mluvíme o helenismu, kdy výšiny starého řectví už byly pryč a už se ani o nich pořádně nevědělo. A kdy všechno důraz přešel na politiku a na to, jak se v ní uplatnit, když jsem křupan. Takže potřebuju toho filozofa nebo sofistu, který mě trochu přiučí, abych nemluvil jak od koní, abych nekoktal, takže беру nějaké řečnické hodiny a takovéhle věci.

V téhle době se něco podobného opakovalo třeba před francouzskou revolucí, kdy Holandsko se osvobodilo a tam ti křupani venkovští, sedlští, se stali diplomaty, a Francouzi s nimi museli – ti diplomaté ještě před revolucí, oblečení a navonění a s parukama – teď museli s takovým tím hovadem jednat o vysoké politice. A tak dělali aspoň to, že si drželi kapesníček takhle a dělali, jako že smrdí. No ale co jim to bylo platné, nakonec tam přišla revoluce a ti smrdutí křováci přišli také do vedení. Prostě jsou takové doby v dějinách, kdy tohle je potřeba přežít. A zatím Evropa se naučila vždycky to nějak přežít. I když někde to dopadlo špatně, tak jinde.

Ne tak, že v zásadě je třeba to brát jako skutečnost. A v této úpadkové době křesťané udělali jednu obrovskou věc: že proti té pařilozofii, všelijakým předsudkům a mýtům zatahovaným do nepřístupných cest a polomýtů, sáhli k té klasické řecké filozofii. A že si zvolili právě Platóna. Takže ta první křesťanská filozofie je založená na Platónovi. Dokonce oni cítili, že je to lepší, i když byl pod vlivem novoplatonismu a Plotina a tak dále. Tak oni šli k tomu Platónovi zejména proto, že se jim zdál čistší než novoplatonismus, který byl velice ovlivněný gnosí nebo vůbec mýty a tak dále, u Plotina třeba.

Takže to ovšem nejenom proto, že ten Platón byl velký, ale že u něho jsou jakési náběhy, které vyhovují těm potřebám křesťanů. Takže tam se nacházejí jisté analogie a křesťané si mysleli, že dokonce oni pokřtili dodatečně Platóna a říkali, že to je křesťanský filozof ante Christum. A do jisté míry tím pádem se křesťanství stalo metafyzikou. Platón byl adoptován tak, že vlastně zvítězil nad tou původní tradicí, která byla židovská, tedy nehelenská. A nehelenistická samozřejmě. I když tam také jisté helenistické prvky byly.

Tedy já jsem ukázal jeden bod a na něm by se jich ukázala celá řada, proč tam byla jakási blízkost, jakési vzájemné porozumění. Tím spíš, že tam takoví ti věrní, ortodoxní platonici už neexistovali. Že už tam ten Platón byl jenom v jakési reinterpetaci, která dovozovala jednak jinou reinterpetaci, tedy křesťanskou, a jednak se ubránit této reinterpetaci nevhodné pro ty křesťanské teologické účely. Takže to byl ten důvod a to vydrželo několik století.

Pak došlo k úpadku strašlivému, zejména s pádem Říma. Posledním velkým platonikem byl Augustin, pak to je zmatek v celé Evropě a centrum filozofie se přesouvá mezi Araby, kde dochází k takovému dočasnému, relativně krátkému, obrovskému rozkvětu filozofie, která však je většinou založena nikoli na Platónovi, nýbrž na Aristotelovi. A po nějaké době, od nějakého toho osmého století, tam je takřka čtyřstoletí césura, něco se dělo, ale byly zmatky hlavně. A po nějaké době od toho osmého století najednou začíná zase Aristoteles pronikat do Evropy právě v těch místech, kde islám se začal šířit po evropské pevnině, to bylo zejména ve Španělsku, Maurové. Nejen že všichni Maurové byli mohamedáni a přívrženci islámu, ale řada z nich ano. A Aristotelovy spisy se začaly překládat z arabštiny, poněvadž nebyly známy. Nebo v latině jenom některé byly známy, neudrželo se to většinou. Až teprve dodatečně se začaly nacházet nějaké staré rukopisy, tak se to pak korigovalo.

A tím pádem se dostala filozofie zase do Evropy díky křesťanům a díky teď Arabům ještě navíc. Islám měl velmi neblahý účinek na filozofii, poněvadž po krátkém rozkvětu filozofie prostě tam přestala fungovat. Filozofie neexistovala. Rozdíl mezi islámem a křesťanstvím spočívá v tom, že islám vlastně zahubil svou vlastní filozofii, kdežto křesťanství zachránilo řeckou filozofii před zahynutím. Protože z té filozofie by nic bez křesťanů nezbylo. Byli to křesťané, kteří se vrátili nejdřív k Platónovi a později k Aristotelovi. A ta filozofie sama byla bezmocná proti těm orientálním mýtům, které pronikaly do té středozevní oblasti a staly se obrovským nebezpečím, ohrožením křesťanství. A proto křesťanství muselo sáhnout po Platónovi, protože nic jiného neznalo, co by tomu čelilo. Ale zároveň ho zachránilo. A dokonce zachránilo tak, že se osvědčil jako ten známý had, co hřejeme na prsou.

To jest ta metafyzika řecká, ať už v té podobě platónské nebo v té podobě aristotelské, pak ovládla křesťanskou teologii i křesťanskou filozofii tak, že můžeme mluvit o babylonském zajetí evangelia v metafyzice nebo metafyzikou. Tahle etapa už je pryč. Dneska ta metafyzika se rozkládá sama od sebe jakoby. Není to sama od sebe, to je ten enzym toho křesťanství, který přestože tak strašně bylo ovlivněno tím helenským, řeckým myšlením, tou řeckou metafyzikou, tak přece jenom ukázal, že odolává. Máme celou řadu myslitelů v celé té době, kteří si uvědomovali, že je tady to napětí a rozpor.

Takže vlastně můžeme dneska říct, že Evropa je, nebo evropská civilizace, evropská kultura, je vlastně tou jedinou zatím civilizací na této zemi, na této planetě, která má svou kulturu založenou ne na jednom kořeni, nýbrž na dvou nohách. Tam se k tomu ještě připomíná něco dalšího, ale to jsou okolnosti druhotné. Důležité je, že to jsou dvě tradice, které jsou totožné, v něčem si jsou blízké, proto snad ta syntéza byla možná, ale vždycky byla obtížná a vlastně to pořádná syntéza nikdy nemohla být. A tak se taky ukazuje, že vlastně perspektivou není syntéza, nýbrž perspektiva se teď otevírá právě v hebrejské tradici, která se ovšem kultivovala – to nebyla filozofická tradice, to byla předfilozofická tradice. Nicméně se to udrželo při životě, i když v šeru, celou tu dobu nadvlády řecké metafyziky. A dnes, kdy ta metafyzika končí, je už neudržitelná, už dokonce ve vědách, které byly založeny na té metafyzice, už nestačí a ty vědy si pomáhají různými paradoxy, tak jako si kdysi pomáhala první církve na koncilech, když se chtěla bránit metafyzickým důsledkům. To je úplně jednoznačné, tak tam formulovala nějaký rozpor, nějaký konflikt a trvala na něm jako na základu. Tomu se říkalo paradox nebo taky to byl paralogismus.

A to tam bylo ukotveno tak, aby to žádný myslitel nemohl přejít. A byly to nonsensy z hlediska řeckého a byla to vlastně hráz proti té metafyzice. Na to se už zapomnělo. To je smysl většiny těch dogmat, která nám dnes připadají jako absurdní, protože nevíme, o co šlo. Čili když se uzákonilo třeba to, že Ježíš je zároveň Bůh a zároveň člověk, a uzákonilo se to na filozofické úrovni, tedy řeklo se, že má dvojí fysis, tak to byl nesmysl z hlediska metafyziky a byl to nesmysl naschvál tak volený, aby kladl meze takovému příliš jednoduchému myšlení metafyzickému, které neodpovídalo té tradici hebrejské, na kterou se sice jenom ještě pořád tehdy vzpomínalo.

A navíc nejenom tehdy, ale Starý zákon byl pojat jako část Bible křesťanské. Čili tam jsou pořád, když to čtete, tak pořád máte inspiraci z té jiné kultury. Z té neřecké kultury. Nový zákon už je hodně pod vlivem té řecké tradice myšlenkové, ale ten Starý zákon, ten opravdu jenom v překladu to už je výklad. Čili když se to začalo číst v hebrejštině, začala se pěstovat hebrejšтина. Tam taky hodně udělal filozof – první gramatiku v Evropě hebrejskou napsal Spinoza.

Tak. Ale je už tři čtvrtě, tak my končíme. Budeme postupně systematictější, ale přesto bych byl rád, kdybyste to, co bylo řečeno... ty nejdůležitější věci budu stále opakovat. Zkušenost praví, že opakováním dosáhneme toho, že vám to do smrti nevymizí. Ale postupně to bude stále systematictější.